

Keurig netjes 1: In de woordenboeken Ton van der Wouden, Meertens Instituut

Op 27 juni 2018 hield lexicograaf Pieter Duijff van de Fryske Akademy een lezing in Leiden voor het Matthias de Vriesgenootschap, een club van Nederlandse woordenboekenmakers en -liefhebbers. De voordracht ging over een nieuw project van de Akademy, een vertaalwoordenboek Nederlands-Fries. De casus die Pieter besprak was het oer-Hollandse *keurig netjes*. Het bijwoord *keurig* fungeert daarin als een versterker van het bijvoeglijk naamwoord *netjes*: *keurig netjes* is netter dan alleen maar *netjes*. De conclusie van het verhaal was, dat die combinatie *keurig netjes* bijna niet idiomatisch in het Fries te vertalen is.

Het WNT

De combinatie *keurig netjes* liet me ondertussen niet los. Wat zeggen de Nederlandse woordenboeken, meer speciaal het *WNT*, eigenlijk over *keurig netjes*? In Van der Wouden (2011) beschreef ik dat het in 2011 onmogelijk was om systematisch in de on-line woordenboeken van (toen nog) het INL naar vaste verbindingen en/of collocaties te zoeken. De nieuwe zoek-interface van (tegenwoordig) het INT (<http://gtb.ivdnt.org/search/#>) biedt “uitgebreid zoeken” aan, en als we daarin bij *keurig* voor de veelbelovende optie “zoek verbindingen” kiezen, dan levert dat de volgende elf combinaties uit het *WNT* op, geordend van oud naar jong (het gaat immers om een historisch woordenboek):

1. Keurig oog
2. Keurig oor
3. Keurige tong
4. Keurige hand
5. Een keurig penseel
6. Niet (zeer) keurig
7. Keurig op iets zijn
8. Keurig en keurig!
9. Er keurig uitzien
10. Keurig in orde zijn
11. Keurig net; keurig netjes

Het gezochte *keurig netjes* staat op de laatste plaats, naast *keurig net*. De meeste andere verbindingen in het lijstje ken ik niet of ze voelen ouderwets. In het artikel over *netjes* ontbreekt trouwens de informatie dat het een vaste verbinding vormt met *keurig*. Bij *keurig* vermeldt het *WNT* dus keurig dat het een vaste verbinding vormt met *netjes*, maar in het artikel over *netjes* ontbreekt de informatie dat het een vaste verbinding vormt met *keurig* – hoewel die informatie wel *netjes* in het woordenboek opgenomen is, zij het niet in het artikel over *netjes*. Er valt dus nog wel wat te doen voor de computerlinguïsten van het INT.

Oudere vindplaatsen

De oudste vindplaats die het *WNT* voor *Keurig net* geeft (s.v. *keurig*) is *Klaasje Zevenster 2*, 20 (1865). Is de combinatie werkelijk zo jong? Nee hoor: via het historische corpus van Delpher (www.delpher.nl) vinden we gemakkelijk oudere vindplaatsen, bijvoorbeeld in de *Hollandsche historische courant* waarin op 04-05-1784 wordt aangekondigd dat er op 19 mei te Delft een *zeer Hegt, Keurig, net Betimmerd, Commodieus en tot allerlei, Affaires zeer geschikt HUIS en ERVE* verkocht zal worden. De komma in het voorbeeld kan misschien opgevat worden als een aanwijzing dat de verbinding tussen *keurig* en *net* nog niet heel vast is, maar in een anti-orangistisch vers toegeschreven aan een Do. Hellebrand in de *Geldersche historische courant* van 04-09-1787 is er geen twijfel meer mogelijk:

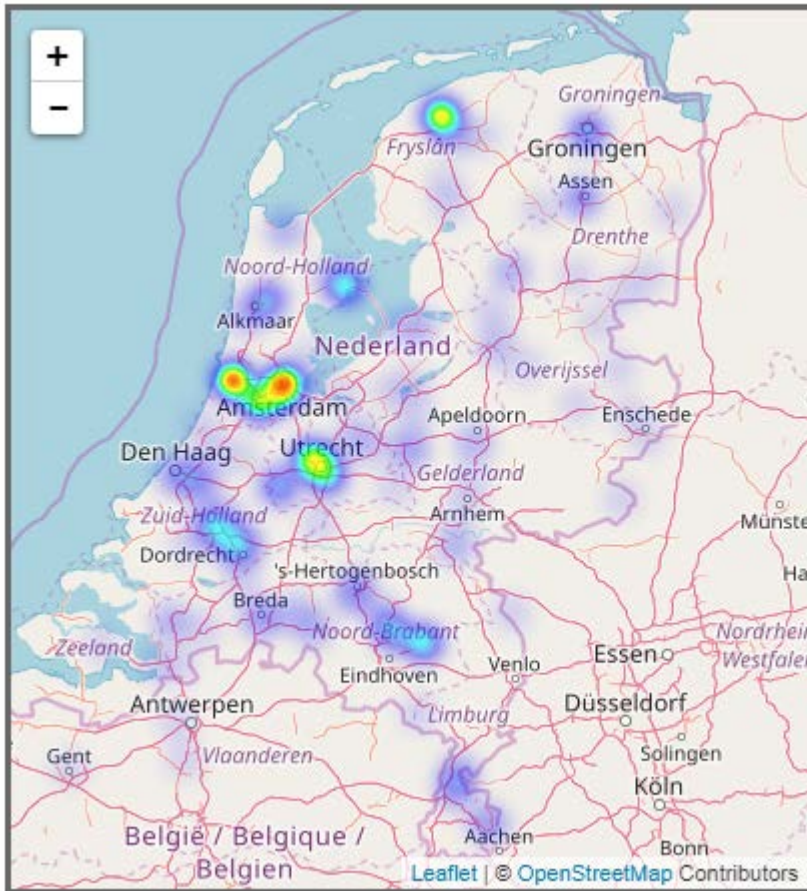
*Deez' Goudsbloem in haar geur
 Ook in haar geele kleur
 Vertoont zich keurig net
 Juist in dit Sch..t Salet,
 Daar 't geen er is bereid
 Den Drek-God word gewyd:
 Daar men uit de achterpoort
 Vivat Oranje hoort.
 Laat dus het Ryk der Keezen
 Ook voor Prins Willem vreezen,
 Zy worden hier geleerd,
 Hoe men dien Held vereerd,
 Voorzeker en gewis
 Juist, als hy waardig is.*

Het oudste voorbeeld dat het *WNT* voor *keurig netjes* geeft, is aanzienlijk jonger, namelijk uit *Hoe hij Raad van Indië werd* van P.A. Daum uit 1888 (in 1884-5 verschenen als tijdschriftfeuilleton volgens https://nl.wikipedia.org/wiki/Paul_Adriaan_Daum), maar ook voor deze combinatie vinden we via Delpher gemakkelijk oudere vindplaatsen, bijvoorbeeld in de *Bredasche courant* van 10-10-1829: *En zie daar, waarde lezer, de gelukkige omstandigheden, waaraan wij het stukje van den heer Adolph Bosch, keurig netjes ter romantische drukkerij te Brussel gedrukt, te danken hebben.*

Geografische verspreiding

De combinatie *keurig netjes* is trouwens helemaal niet te vinden in de Dikke Van Dale (15^e druk, 2105), in elk geval niet onder *keurig* of *netjes*. *Keurig netjes* staat wel in *Met zoveel woorden* van Schutz & Permentier – overigens deze keer alleen bij *netjes* en niet bij *keurig*. Wat je helemaal nergens kunt vinden, is dat de combinatie *keurig netjes* in het noorden van het taalgebied veel vaker voorkomt dan in het zuiden. In het Corpus Gesproken Nederlands (CGN, Oostdijk 2000) komt de combinatie 11 keer voor, en alle voorkomens zijn afkomstig uit het Nederlandse deel. Deze bevinding wordt bevestigd door het SONAR-corpus (Oostdijk et al. 2013, online beschikbaar via https://portal.clarin.inl.nl/opensonar_whitelab/search/simple): daarin vond ik 50 Nederlandse voorkomens van *keurig netjes*, tegenover 4 Belgische (en 3 moeilijk te categoriseren gevallen) – en dat, terwijl het corpus veel meer Belgisch dan Nederlands materiaal bevat (329,8 en 143,3 miljoen woorden, respectievelijk, volgens tabel A1 in Oostdijk et al. 2013). Diezelfde scheve verdeling geldt trouwens ook voor de samenstellende delen: *netjes* komt 372 keer in het Nederlandse deel van het CGN voor, en 38 keer in het Belgische, terwijl *keurig* 171 Nederlandse attestaties heeft, en 19 Belgische. Deze verschillen zijn zo groot dat ze ruimschoots compenseren voor het feit dat het Nederlandse deel van het CGN ongeveer twee keer zo groot is als het Belgische, en ze worden bevestigd door twitterdata van <https://twinl.surfsara.nl/#> (zie Van der Wouden 2014 voor een beschrijving van de methode):

Searched in: 499189550 tweets. From 3/10/2016, 12:00:00 AM until 8/9/2018, 12:34:00 PM.
Found 61878 tweets with "keurig" (0.012%)



Hoe roder de vlekken, hoe meer tweets die het woord *keurig* bevatten. Ze lijken in een boog te lopen van Groningen via Leeuwarden, de Randstad, West-Brabant en Limburg. Anderzijds zijn er nauwelijks voorkomens in België en in een groot gebied in Oost-Nederland, tussen Midden-Drenthe en Venlo.

Een vergelijkbaar beeld zien we voor *netjes*: ook hier relatief weinig Belgische voorkomens.

Searched in: 499189550 tweets. From 3/10/2016, 12:00:00 AM until 8/9/2018, 12:34:00 PM.
Found 61878 tweets with "keurig" (0.012%)



Ter afsluiting

Het geval *keurig netjes* laat zien dat woordenboeken als het *WNT* en *Van Dale* zeer onvolledig zijn in het vermelden (en terugvindbaar maken) van informatie over vaste verbindingen, en dat dat evenzeer geldt voor geografische verspreiding. En de grammatica's geven deze informatie (natuurlijk) ook niet. Arme tweede-taalleerders van het Nederlands.

Literatuur

- Ton den Boon, Ruud Hendrickx & Nicoline van der Sijs (red.). *Van Dale Groot woordenboek van de Nederlandse Taal*. 15e herz. ed. Utrecht/Antwerpen, Van Dale Uitgevers, 2015.
- Nelleke Oostdijk. Het Corpus Gesproken Nederlands. In *Nederlandse Taalkunde* Jaargang 5, 2000, 280-284.
- Nelleke Oostdijk, Martin Reynaert, Véronique Hoste & Ineke Schuurman. The construction of a 500-million-word reference corpus of contemporary written Dutch. Peter Spyns & Jan Odijk (red.) *Essential Speech and Language Technology for Dutch: Results by the STEVIN-programme*. Heidelberg, Springer, 2013, 219-247.
- Rik Schutz & Ludo Permentier. *Met zoveel woorden: gids voor trefzeker taalgebruik*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2016.
- Matthias de Vries & Lammert A. te Winkel (red.). *Woordenboek der Nederlandsche taal*. 's-Gravenhage, Nijhoff, 1864-2001.
- Ton van der Wouden. Collocaties in online woordenboeken. In *Nederlandse Taalkunde* 16-2, 2011, 180-192.

Ton van der Wouden. Zit je nu alweer te twitteren? Een nieuwe manier om partikels in kaart te brengen. In Nicoline van der Sijs (red.): *De Kaartenbank. Over taal en cultuur*. Amsterdam, AUP, 2014, 68-74.